

LA CANÒNICA DE SANTA MARIA DE MANRESA (1093-1310): ORGANITZACIÓ LITÚRGICA I VIDA COMUNITÀRIA.

per JOSEP MASNOU PRATDESABA

RESUM: La canònica de Santa Maria de Manresa va ser reformada per l'arquebisbe Berenguer Seniofred de Lluçà des de Santa Maria de l'Estany i consolidada a partir de 1194 sota la direcció d'un paborde. Recollim diverses ordinacions de la canònica de Santa Maria de Manresa que van fer Espàreg de la Barca, arquebisbe de Tarragona, Bernat de Mur, bisbe de Vic, i el paborde de Manresa Dalmau de Solà per organitzar la vida comunitària.

Paraules clau: Manresa, canònica, vida comunitària, ordinacions

THE CANONRY OF SANTA MARIA DE MANRESA (1093-1310): LITURGICAL ORGANISATION AND COMMUNITY LIFE

ABSTRACT: The canonry of Santa Maria de Manresa was reformed by archbishop Berenguer Seniofred de Lluçà from Santa Maria de l'Estany and consolidated since 1194 under the direction of a *praepositus*. This paper presents a collection of several ordinations from the canonry of Manresa, made by Espàreg de la Barca, archbishop of Tarragona, Bernat de Mur, bishop of Vic, i and the *praepositus* of Manresa Dalmau de Solà with the aim of organising the community life.

Keywords: Manresa, canonry, community life, ordinations

L'església de Santa Maria de Manresa és un dels temples gòtics més destacats que es troben al bisbat de Vic i del qual es té molt ben documentada la seva construcció. Aquesta església va acollir una comunitat canonical que s'organitzava segons la regla de Sant Agustí, alhora que tenia una important comunitat de beneficiats des de finals del segle XI, fins a la seva secularització l'any 1592.¹ L'estudi sobre la seva organització i evolució no ha estat desenvolupat pel fet que hi ha poca documentació per poder aprofundir en aquests aspectes. El testimoni sobre l'activitat dels canonges de la seu de Manresa el tenim documentat a partir de l'any 1291 quan s'inicia la redacció del primer "Llibre del paborde" on s'hi recullen les actes capitulars. Del període anterior sols es conserven a l'Arxiu de la Seu de Manresa (ASM) dos pergamins del segle XI, dotze del segle XII i trenta-sis per tot el segle XIII.

Aquest fet ha portat a que no es pugui fer un estudi aprofundit sobre aquest període i es vagin repetint les dades que es coneixen, això ha portat a que hi hagin poques novetats sobre aquesta canònica agustiniana i els edificis del període romànic dels quals en resten uns quants testimonis. En aquest article volem recollir totes les informacions que ens han pervingut de forma aïllada sobre aquesta comunitat i estudiar l'evolució institucional que es va produir des de finals del segle XI quan es va convertir en una canònica agustiniana i sobretot, en el segle XIII, durant els anys 1262-1264 que van marcar importants canvis en l'organització institucional i litúrgica d'aquesta comunitat.

Publiquem en aquest article per la seva importància les ordinacions que el bisbe de Vic Bernat de Mur (1244-1264) va impulsar per reformar la comunitat. Aquest document no ha estat mai estudiat però ens dóna unes informacions de molt relleu sobre la vida interna de la comunitat, la seva litúrgia i la vida cultural. També hem recollit les informacions que ens proporciona el primer volum del "Llibre del Paborde" del 1291 fins l'any 1310 en que es produeix la mort del paborde Dalmau de Solà i l'elecció discutida del seu successor.

La canònica de Santa Maria de Manresa sota la regla d'Aquisgrà

L'inici de l'organització religiosa de Manresa se situa a principis del segle X en el moment de l'organització d'aquest sector del Bages per

1. Continua essent fonamental l'obra de GASOL, Josep M^a, *La seu de Manresa*, Manresa, 1978.

part del comte Sunyer, quan el bisbe Jordi va consagrar la seva primera església parroquial dedicada a Santa Maria i dotada amb un important terme que serà confirmat l'any 978.² Els atacs musulmans de finals del X i principis de segle XI van suposar la desorganització de la ciutat i comportà la destrucció de la documentació. No serà fins l'any 1020 quan es produirà la restauració sota el govern de Berenguer Ramon I, la comtessa Ermessenda i amb la intervenció directa del bisbe Oliba que dotarà de nou l'església de Santa Maria de Manresa i establirà una comunitat de canonges que disposaran de béns propis.³ Aquesta recreació de la comunitat de Manresa serà contemporànea a la de la canònica de Sant Vicenç de Cardona de l'any 1019 i es va organitzar amb similars característiques: seguint la regla canonical d'Aquisgrà i presidida per un abat, responsable de la comunitat. L'església estava construïda al costat de la torre del castell de jurisdicció comtal en el cas de Manresa, acollint a prop seu el mercat.

Aquesta comunitat restava unida a la catedral de Vic a nivell disciplinar, tot i el seu funcionament autònom, com consta l'any 1038 en l'acta de consagració de la catedral de Vic. També consta que el bisbe de Vic tenia *monetam publicam suae regionis, et toloneum de mercatis ipsius loci et Minorisae, ut semper obtineat*.⁴ A més el comte de Barcelona va establir un veguer que tingués el control militar de la ciutat i del seu territori. El personatge escollit va ser el senyor de Balsareny, Ramon Guifré. Sota les seves ordres, guardant el castell de Manresa i situat al costat de l'església de Santa Maria, hi havia una família de castlans. Ramon Guifré era nebot del bisbe Oliba i un seu germà, Guillem Guifré, era levita de la catedral de Vic i tindrà una participació molt important a la ciutat de Manresa. Aquesta nissaga va tenir un paper central en les crisi polítiques del segle XI i recolzarà a la comtessa Ermessenda fins a la seva mort.

Guillem Guifré va ocupar el càrrec d' ardiaca del bisbat de Vic i un cop mort el bisbe Oliba, l'any 1046, va esdevenir el seu successor a la seu osonenca. És com a bisbe de Vic que controlarà la canònica manresana i augmentarà el seu poder sobre la vila, després de la mort del seu germà

2. Editat per Eduard JUNYENT I SUBIRÀ, *Diplomatari de la catedral de Vic. Segles IX-X*, Vic, 1980-1996, doc. 445, pp. 371-373.
3. Editat darrerament per Ramon ORDEIG, *Diplomatari de la catedral de Vic al segle XI*, Vic, 2007-2010, doc. 809, pp. 143-146
4. Ramon ORDEIG, *Diplomatari de la catedral de Vic al segle XI*, doc. 974, pp. 298-300.

Ramon, aconseguint el domini sobre el castell de Manresa i altres castells vinculats a la seva família.⁵ El poder del bisbe Guillem es va veure incrementat pels conflictes que el comte Ramon Berenguer I tingué amb la noblesa feudal, així l'any 1067 el comte va permutar els béns que Ramon Guifré havia tingut com a veguer ("fevum laicalem") amb la catedral de Vic i el bisbe Guillem de Balsareny a canvi dels castells de Veciana i Montfalcó situats a la zona de frontera empenyorant la meitat dels delmes que retenia el comte a tota la parròquia de Manresa.⁶

El bisbe Guillem Guifré es va convertir en el senyor de Manresa, assumint tant l'autoritat religiosa com civil. Un cop aquest va morir el comte de Barcelona va recuperar el domini. Així l'any 1080 el comte Berenguer Ramon II va encomanar la ciutat de Manresa a Ramon Folc, vescomte de Cardona, en les mateixes condicions que l'havia tingut el bisbe Guillem Guifre, és a dir, amb la tercera part dels plets, la tercera part del mercat i la quarta part de l'església de Santa Maria.⁷ Aquest els va infeudar a Ramon Amat, fill del senescal Amat Eldric, que va passar a controlar els béns de la canònica de Manresa i el delme parroquial. Aquesta identificació la debem a la dra. Ursula Vones-Liebestein que va establir-ne aquesta vinculació.⁸ Així els béns de la canònica de Manresa van quedar units al manteniment dels senescals i com a retribució per a Ramon Amat i la seva descendència.

És precisament el fill de Ramon Amat, Ponç Ramon que va esdevenir abat de la comunitat de Manresa i serà els gran protagonista del destí de la canònica de Manresa, entroncant amb la documentació que s'ha conservat tant als arxius de Vic, Manresa i Santa Maria de l'Estany. La decisió de convertir la comunitat de Manresa en una canònica agustiniana lliga perfectament amb l'acció del bisbe Berenguer Sunifred que va reformar les canòniques del bisbat de Vic i amb l'impuls que l'ardiaca Folc de Cardona va imposar a la canònica de Sant Vicenç de Cardona⁹.

5. Ramon ORDEIG, *Diplomatari de la catedral de Vic al segle XI*, doc. 940, pp. 268-270.

6. Ramon ORDEIG, *Diplomatari de la catedral de Vic al segle XI*, doc. 1304, pp. 604-605.

7. Document fins avui inèdit i editat per Francesc RODRIGUEZ BERNAL, *Col·lecció diplomàtica de l'Archivo Ducal de Cardona (965-1230)*, Barcelona, 2016, doc. 259, pp. 406-407.

8. Ursula VONES-LIEBENSTEIN, *Saint-Ruf und Spanien*, Brepols, 1996, pp. 131-139.

9. Ursula VONES-LIEBENSTEIN, *Saint-Ruf und Spanien*, Brepols, 1996, pp. 84-91.

Introducció de la regla de Sant Agustí i resistències

Dins el corrent de difusió de la reforma gregoriana de finals del segle XI cal situar la creació de comunitats de canonges regulars en l'època del bisbe Berenguer Seniofred de Lluçà. Aquesta reforma no va estar exempta de resistències i de persones que s'hi oposaren frontalment, tant en l'àmbit dels canonges com també de les famílies que controlaven els béns d'aquestes comunitats. Sabem que la seva reforma va estar lligada a la creació de la canònica de Santa Maria de l'Estany.

L'any 1093 Ramon Amat junt amb el seu fill Ponç, per indicació del bisbe Berenguer i els seus clergues, va entregar l'església de Santa Maria de Manresa al prior Bernat de l'Estany per tal que els clergues seculars fossin substituïts per clergues regulars i que visquessin sota la regla de Sant Agustí. El document fa constar que Ramon Amat ho va fer per consell de Ponç Guerau, vicari comtal, Ramon Guifré castlà de Manresa, Ramon Geribert i Bernat Berenguer.¹⁰

Aquest document ens mostra que el bisbe Berenguer volia lligar la canònica manresana a la reforma a l'Estany, però va topar amb l'oposició de Ponç Ramon que reclamava els seus drets com abat de la comunitat i amb qui calia arribar a un acord. Així l'any 1095 l'arquebisbe Berenguer establí que aquesta comunitat fos regida com abat per Ponç Ramon amb els clergues que viurien segons la regla de Sant Agustí, a més garantint que Ponç fos clergue sòlid de l'arquebisbe i els seus successors i també canonge de Sant Pere de Vic, a canvi de prestacions feudals i tenint un clergue que fos present en totes les celebracions de la catedral de Vic en nom seu tal com havien tingut els seus predecessors.¹¹ Els lligams feudals respecte al bisbe de Vic procedien del "fevum laicalem" que implicava el control sobre possessions i els drets sobre el mercat de Manresa que va tenir el bisbe Guillem Guifré.

El conveni va quedar trencat per la reforma que l'arquebisbe Bernat de Toledo va imposar a la catedral de Vic a partir de l'any 1098, establint el seu funcionament segons els criteris de la reforma gregoriana. La doble vinculació feudal i eclesiàstica de que gaudia l'abat Ponç Ramon no va ser acceptada per Roma i es va haver de procedir a un nou pacte

10. Josep BAUCCELLS et alii, *Diplomatari catedral Barcelona. Segle XI*, vol. V, n° 1588, pp. 2461-2462.

11. Ramon ORDEIG, *Diplomatari de la catedral de Vic al segle XI*, doc. 1624, pp. 909-910

on l'arquebisbe Berenguer es veia obligat a retornar al plantejament de l'any 1093, apartant a Ponç Ramon de l'abadiat i establint al prior Bernat de l'Estany com el superior de la comunitat, introduint definitivament a Manresa a clergues sotmesos a la regla de Sant Agustí i establint que un cop mort el prior la comunitat manresana podria elegir el seu successor entre els membres de la comunitat i, si no se'n trobava cap, el podien elegir d'un altra comunitat amb el consell del bisbe.¹²

La situació de la comunitat manresana durant la primera meitat del segle XII queda confusa i sabem que Ponç Ramon va actuar com abat de la comunitat i amb una relació tensa amb Santa Maria de l'Estany i el bisbe de Vic. Ell continuava tenint drets sobre els béns i regalies a la ciutat de Manresa i va acabar la seva vida com a laic. Afortunadament s'ha conservat a la catedral de Vic el testament de Ponç Ramon, fet l'any 1133, que aporta nous elements per saber com va evolucionar la situació.¹³ En aquest veiem que Ponç Ramon transmetia els seus drets a un parent seu que havia de ser clergue i els tindria al servei de la catedral de Sant Pere de Vic.

In primis dimitto domino Deo et Sancto Petro ipsum honorem quem teneo per Sanctum Petrum sedes Vici, tali modo ut teneat unum ex parentibus meis qui fiat clericum ad servicium Sancti Petri. Et dimitto ad Sanctam Mariam cuius Minorise ad ipsa kannonica panem quem teneo et abeo. (...) Hoc totum dimitto pro anima patris mei et mea. In tali conventu ut nullus homo ex consanguineis meis non requirat iam dictum honorem per nullam rem de Sancta Maria.

La mort de Ponç Ramon i l'elecció del seu successor van posar en joc les normes d'elecció per les quals s'havia establert que serien els clergues de la canònica de Manresa els qui podrien escollir el seu successor d'entre els seus membres o bé d'un altre eclesiàstic que no estigués vinculat a la comunitat. Creiem que es va obrir un plet que va dur tota aquesta qüestió a Roma i es va obtenir una resolució en temps del papa Celestí II (1143-1144) que no s'ha conservat i de la qual en tenim referència en una butlla papal de l'any 1194.

Establiment de l'estatut jurídic de la comunitat

L'any 1194 marca una fita important en l'estabilització en l'estatut de la canònica de Santa Maria de Manresa com a comunitat de canonges regulars. L'elecció del bisbe de Vic Ramon de Castellterçol com arquebisbe

12. Ramon ORDEIG, *Diplomatari de la catedral de Vic al segle XI*, doc. 1665, pp. 947-948.

13. ACV, cal. 6, n° 1591.

de Tarragona, després de l'assassinat de Berenguer de Vilademuls, va portar a aquest prelat a Roma on va obtenir diversos breus papals per a la seu de Tarragona, la catedral de Vic i la canònica de Manresa. Així el 15 de novembre de 1194 Celestí III establí que el paborde només podria ser elegit entre els membres de la mateixa comunitat, impedit que procedís d'una altre comunitat canonical com podia ser l'Estany o la catedral de Vic.¹⁴

La següent intervenció pontifícia és del 22 de març de 1228 en que el papa Gregori IX confirmava al paborde i a la comunitat de Santa Maria de Manresa els seus béns i el domini sobre tres esglésies que li quedaven subjectes directament: Sant Martí, Sant Miquel i Sant Iscle de Bages.¹⁵

Aquest moment ja podem dir que la canònica manresana va assolir el seu estatut permanent: una comunitat, regida per la figura del paborde que actuava com a cap i responsable de l'administració del patrimoni, els membres de la canònica eren dotze que portaven una vida comunitària segons la regla de Sant Agustí i es mantenien de les distribucions quotidianes que es rebien per la participació en les celebracions litúrgiques i en el res de l'ofici diví. Alguns d'aquests canonges tenien càrrecs de cara a la comunitat destacant a principis del segle XIII els de sagristà i cambrer.

Per altra banda la comunitat tenia cura del servei pastoral de la ciutat de Manresa amb les esglésies de Sant Martí al costat de la canònica i la de Sant Miquel al suburbi de la vila, a més de l'ampli terme de la seva parròquia on hi havia les esglésies de Salelles, Sant Joan de Vilatorrada, Viladordis i Sant Iscle de Bages de les quals en tindrà la col·lació dels rectors.

L'any 1229 l'arquebisbe de Tarragona Espàreg de la Barca va realitzar una visita a la comunitat de Manresa i uns dies després des de Vic va establir unes normatives sobre el funcionament intern de la comunitat. Es un text poc conegut i publicat al segle XVII pel pare Pasqual i que transcrivim pel seu interès.¹⁶ Les primeres notícies que tenim de l'organització interna són aquestes ordinacions d'Espàreg arquebisbe de Tarragona que coincideixen amb la reforma endagada pel concili Laterà IV i les disposicions del bisbe Joan de Santa Sabina que van afectar al funcionament de totes les catedrals inclosa la de Vic. Espàreg de la Barca a més actuava com a superior del bisbe de Vic Guillem de Tavertet que

14. Publicat en l'annex nº 1.

15. Publicat en l'annex nº 2.

16. Publicat en l'annex nº 3.

en aquest temps ja era molt gran i estava sotmès a un procés de destitució que el portarà a la resignació del càrrec l'any 1232.

El bisbe fa una inquisició sobre l'estat espiritual i temporal de la canònica després d'un període convuls que segurament va afectar a la seva vida interna, apartant als comunitaris d'una vida regular. Per aquest motiu Espàreg farà constant apel·lació a la lectura, coneixement i aplicació de la regla agustiniana. L'arquebisbe decreta unes ordinacions que hauran d'aplicar-se per reformar la vida de la comunitat

- Estableix que el cambrer i els altres que exercicin un ofici que comportés administració de béns donin comptes anuals de la seva administració davant el paborde i als altres comunitaris. Que els guanys que es produeixin siguin invertits en el que el paborde i el comú acordin.
- També estableix que el paborde hagi de donar comptes anualment a la resta de comunitaris, utilitzant els guanys per allò que fós de profit per a tota la comunitat.
- Estableix que pel que fa a la vida litúrgica segueixin el costum de l'església metropolitana de Tarragona. Que durant tres dies a la setmana (dilluns, dimecres i divendres), després que s'hagi celebrat la missa matutinal amb el poble, se celebri missa pels difunts i després, entorn de tercia, la missa conventual amb la presència de tota la comunitat constatant que això no es feia i hi havia absències.
- Prohibeix que cap canonge pugui comprar ell mateix els seus vestits i que sempre ho faci el cambrer perquè siguin els que han de portar els canonges regulars. Pel que fa als vestits usats siguin donats a la mensa dels canonges pobres.
- Recorda que el fet que hagin professat com a canonges regulars els obliga a renunciar als seus béns propis i havent d'entregar-los al paborde que els administra. Dona dos mesos perquè aquesta situació sigui regularitzada.
- Finalment ordena que les ordinacions siguin seguides en virtut de l'obediència que deuen al paborde amb pena de suspensió.

Com podem veure la vida comunitària estava en uns moments de decadència i estava lluny de les normes de vida regular: la professió com a canonges guardant béns propis i les diferències entre ells en el vestit. L'arquebisbe es queixa de l'absentisme a les hores canòniques i a la missa conventual, alhora que estableix una nova obligació litúrgica

com és la celebració d'una missa pels difunts els dilluns, dimecres i divendres, després de la missa matutinal que se celebrava a trenc d'alba. A més estableix que els costums litúrgics de referència siguin els de la seu metropolitana de Tarragona, enlloc dels costums de la catedral de Vic.

L'atenció pastoral a Manresa es va veure modificada pel creixement urbà del segle XIII, fet que va generar diversos conflictes entre els prohoms de la ciutat i la canònica manresana. En el llibre Verd del municipi, on s'hi copien els privilegis de la ciutat, hi ha entre els documents més antics un privilegi de l'any 1262 que ens documenta les greus tensions que hi havia entre els ciutadans i el paborde junt als canonges manresans pel tema dels enterraments. Per posar solució a aquest conflicte van haver d'intervenir directament el bisbe de Vic Bernat de Mur i el rei Jaume I.

Així el dia 26 d'agost del 1262, el paborde Bernat i els canonges van eximir als ciutadans de Manresa de les peticions i demandes que s'havien fet fins aquell moment per raó dels llits i llegats de morts, a més dels donatius que es feien per motiu de casaments. La canònica manresana renunciava a aquests drets a canvi de 5000 sous que reberen dels homes de la ciutat en compensació.¹⁷ Per la seva banda la universitat de Manresa absolia i eximia al paborde i als canonges del costum de donar vi dolç i neules anualment per Nadal, Pasqua i la mare de Déu d'agost.

En el document a més de la signatura del rei Jaume I i del bisbe Bernat de Mur trobem la de tots els membres de la canònica manresana i la de la major part dels ciutadans de Manresa que quedaven exempts d'aquestes càrregues i que constituïen la universitat de Manresa. Són 124 persones, essent el cens més antic dels habitants de Manresa que es conserva. Per la seva banda a més del paborde Bernat signen Pere Company, cambrer, Berenguer, sagristà i els canonges Bernat Bonfill, Guillem de Moranta, Bernat Galceran, Romeu Brici, Pere d'Olzinelles i Miquel de Belloc. Com veiem no arriben a dotze els canonges que signen i només apareixen els càrrecs de sagristà i cambrer.

Aquesta concòrdia establerta pel rei i el bisbe Bernat de Mur en els seus darrers anys d'episcopat, abans de la seva mort l'any 1264 quan va prendre l'hàbit dominicà i ser enterrat al convent barceloní de Santa Caterina, es va signar a Barcelona en un moment de crisi i va ser portat a la ciutat de Manresa perquè fos ratificat per tots els interessats. Però sabem que la relació entre el paborde i els seus canonges no passava

17. Editat TORRAS, Marc, *El llibre verd de Manresa (1218-1902)*, Fundació Noguera, Barcelona 1996, doc. 3, pp. 31-36

per un bon moment i havien hagut denúncies al bisbe Bernat de Mur per part d'alguns canonges contra el paborde per la seva actuació en el funcionament intern.

Organització de la vida comunitària (1264-1310)

A partir de l'any 1264 ja podem conèixer millor el funcionament de la vida interna de la comunitat per la resolució que el bisbe Bernat de Mur va fer el dia de 7 de juny del 1264 a través d'un manament episcopal signat per ell i posant el seu segell en el que resolía les queixes que enfrontaven al paborde Bernat i a la seva comunitat establint un seguit d'ordinacions per reformar la situació.¹⁸

Aquest document en pergamí consta amb el títol de "Constitucions sobre les porcions dels canonges" i està malmès per la presència de dos grans forats que dificulten la lectura completa. És el testimoni més eloqüent de les tensions que es vivien a la canònica manresana des de feia temps i que va acabar amb una denúncia i l'intervenció episcopal. Tot i ser un document redactat l'any 1264 exposa situacions que duraven almenys, des de feia més de 10 anys i on es criticava la forma de regir la comunitat per part de Bernat paborde que s'hagué de defensar davant el bisbe de totes les acusacions que li feien els seus canonges.

En el document consten les acusacions que van fer els canonges manresans contra el paborde i que van ser investigades. Es va crear una comissió formada per canonges de la catedral de Vic, clergues i juristes vinculats a la canònica manresana i amb la presència d'un jurista, probablement dominic, mestre Joan de Clusa. A la segona part del document hi han les ordinacions que fa el bisbe sobre tots aquest punts i que impliquen canvis en la manera de funcionar i acaba amb la signatura autògrafa del bisbe Bernat i el seu segell episcopal que es conserva trencat i poc identificable. Aquest document ens dóna informacions de gran valor sobre la vida litúrgica, cultural i material en un moment de canvis profunds en el seu funcionament.

Servei litúrgic i repartiment de porcions canonicals

Aquest és la problemàtica que dóna origen a les protestes dels canonges que reclamen al paborde sobre les porcions d'aliments que han de rebre per la seva participació a les celebracions al cor i pel seu manteniment. La primera acusació és la reducció en una tercera part de

18. Publiquem a l'apèndix documental nº 4.

la carn que rebien al llarg de l'any, concretament la de porc i vedella. A més es queixaven que les que rebien eren de poca qualitat i estaven mal cuites. En les ordinacions que els fa el bisbe responent a aquestes qüestions, estableix que els dies que acostumaven a rebre carn de porc o vedella sigui substituïda pel pagament de dos diners i que les altres carns que serveixen siguin competents, ben cuites i preparades.

A més reclamen un acompanyament ("pulmentum") que acostumaven a rebre els dilluns, dimecres i dissabtes i els dies de dejuni i que s'ha reduït. El bisbe estableix i ordena al paborde de restablir aquest "pulmentum" només els dilluns i que els dimecres mengin faves i el dissabte cigrons, que els dies de dejuni doni aquest "pulmentum". Pel que fa a la resta de dies es segueixi fent tal com establia el costum.

Malauradament a Manresa no conservem una consuetud com la que es va fer a la canònica de Sant Vicenç de Cardona i que permet un coneixement més aprofundit dels costums quotidians i de la manera en que estaven organitzats.¹⁹ Per altra banda veiem com les queixes dels canonges afectaven a la provisió de carn i els seus acompanyaments i que el paborde devia reduir-ne el consum per portar una vida més austera. El bisbe substitueix la carn de porc i vedella pel pagament en diners i introdueix com acompanyament a la dieta dels canonges les faves i els cigrons.

Uns anys més tard el desig dels canonges de poder millorar la seva dieta el van aconseguir per part del paborde Dalmau de Solà que en unes noves ordinacions va incrementar les porcions canòniques en les distribucions quotidianes.²⁰ Hem transcrit aquestes ordinacions que ens fan veure que la riquesa del capítol va portar a certa secularització en la vida interna.

L'any 1304 Dalmau Solà, paborde de Manresa, reconeixent que la porció d'aliments que es distribuïen era molt defectuosa, especialment en pa i sobretot en peix els divendres i els dies de dejuni, atenent que les rendes que administrava el paborde creixien va decidir incrementar-les. Així amb el consentiment dels canonges es va establir que cadascun dels canonges i els dos hebdomadaris rebessin una lliura i mitja de pa, enlloc de la lliure i quart que acostumaven a rebre. Es dóna l'equivalència de la

19. Joan SERRA VILARÓ, "Pretiosa sive Caputbrevium monasterii cati Cardonensis", *Estudis universitaris catalans*, 8(1916), pp. 1-68.

20. Publiquem a l'apèndix documental nº 5.

lliure de pa cuit que equival a 26 onces. Els divendres rebrien diners en comptes de peix i ous, mantenint-se aquesta mateixa ordinació durant tot l'advent; per quaresma els dilluns, dimecres, divendres i dissabte; també durant les tèmposes del mes de setembre.

Funcionament dels càrrecs canonicals

En tota aquesta discussió els canonges proposen la creació i dotació de nous càrrecs. Demanen que es nomeni un subpaborde perquè sigui aquest el que tingui cura de les distribucions alimentàries i s'evitin les negligències, segurament, perquè les múltiples ocupacions del paborde no permetrien el regiment quotidià de la comunitat. En cas que no es pugui crear aquest càrrec demanen se'ls assigni un prior perquè tingui cura dels canonges i es doti de rendes a l'infermer. El bisbe i el mateix paborde Bernat estableixen que per cuidar els canonges necessitats no es pot dotar a un subpaborde ni a un infermer sinó que amb l'aplicació de les recomanacions de la regla agustiniana es pot proveir i tenir cura dels canonges malalts entre tots. Màxim accepta la possibilitat que es pugui crear la figura del prior claustral, però que no gaudiria de cap dotació.

Segons aquestes informacions l'any 1264 la comunitat estava formada pel paborde, el cambrer i el sagristà i la resta eren canonges. En aquest moment es demana la creació d'un prior i de l'infermer que com veurem si que es van crear amb posteritat. Els noms d'aquests càrrecs els trobem en el document del 1262 que hem comentat amb anterioritat. El paborde era Bernat d'Olzinelles, el cambrer Pere Company i el sagristà Berenguer de Manganell. Entre els canonges trobem a Bernat Galceran, Pere d'Olzinelles, nebot del paborde; Bernat Bonfill, Guillem de Moranta, Romeu Brici i Miquel de Belloc.

El paborde era el responsable de la comunitat i unia a les funcions de direcció les d'administració del patrimoni comunitari. Bernat d'Olzinelles va ser substituït entorn l'any 1284 per Dalmau de Solà que va morir l'any 1310. L'elecció del seu successor va ser problemàtica per la divisió entre la comunitat que va elegir a Guillem de Moranta, infermer, i una part de la comunitat i el bisbe de Vic que van imposar a Guillem de Palou que era el prior.²¹ Aquests problemes recorden els del segle XII, però el fet que havia de ser un membre de la comunitat canonical devia portar a la divisió entre els seus membres.

21. Publiquem a l'apèndix documental nº 6.

El cambrer era el càrrec que es preocupava de la distribució dels aliments i la manutenció dels canonges en el tema del vestuari, així com de les persones laiques que entraven a la comunitat per obtenir "victum et vestitum". En aquest temps va ser cambrer Pere Company al qual va ser substituït per Ramon d'Archs com trobem testimoniats des del 1291 en les actes del "Llibre del Paborde".

Sobre el càrrec de sagristà hi trobem a Berenguer de Manganell que va substituir a Bernat Galceran que havia estat destituït del càrrec per haver dilapidat bona part dels béns de la sagristia com veurem més endavant. Uns anys després, quan es va crear el càrrec de preceptor va ser aquest Berenguer de Manganell el que el va assumir, substituint-lo com a sagristà Romeu d'Olzinelles que tenim testimoniats l'any 1294. Aquest degué entrar en la canònica substituïnt al canonge Pere d'Olzinelles que va ser nomenat bisbe de Tarazona l'any 1305. L'any 1308 trobem en el càrrec de sagristà a Dalmau de Vic.

Posteriorment a l'any 1268 es van crear el càrrec de prior, tal com el bisbe Bernat de Mur els hi va permetre, però sense gaudir de rendes. El primer prior va ser el canonge Romeu Brici que l'any 1306 serà substituït per Guillem de Palau. La tasca del prior era estar pendent de la vida dels canonges i les seves necessitats fen viure la regla agustiniana en la seva quotidianitat. La seva elecció com a paborde l'any 1310 es va fer amb el recolzament de part de la comunitat.

L'altre càrrec que es va crear amb les ordinacions del 1268 va ser el d'infermer si bé ja existia com a ofici, a aquest li degueren assignar unes rendes suficients per poder fer front a totes les dificultats expressades en el memorial de greuges. El canonge escollit va ser Guillem de Moranta que encara ho era l'any 1310 quan va ser escollit per una part de la comunitat com a paborde.

En una data imprecisa es va crear el càrrec de preceptor, coincidint amb la creació d'una escola dins l'àmbit de la canònica, que va fer necessari nomenar el seu responsable que com ja hem dit va ser Berenguer de Manganell i que encara l'any 1310 regentava l'escola. La presència d'escolars ens la testimonia les ordinacions fetes pel paborde Dalmau de Solà on en l'augment de les porcions alimentaries que fa als canonges n'exclou als escolars.

Sobre el nombre de canonges, comptant amb els càrrecs, en aquest període estudiat només n'hi havia 12. La seva entrada es feia quan la comunitat acceptava la professió religiosa d'algun membre format a la comunitat o bé procedent d'un altre canònica. Alhora que alguns canonges es

promocionaren en d'altres comunitats deixant la seva plaça per ser proveïda. A partir de l'any 1291 quan s'inicia la sèrie dels "Llibres del paborde" es pot fer un seguiment més detallat dels membres de la comunitat.

Administració dels béns i edificis comunitaris

La regla de Sant Agustí implicava una gestió comuna de les propietats en benefici de tots els comunitaris. Ja hem vist que en les ordinacions del 1229 s'establia l'obligació per part dels que tenien càrrec de donar compte a la comunitat i el mateix paborde de la seva administració. Aquest desig però no es complia i els canonges van denunciar amb molta duresa al paborde Bernat que des de la seva elecció per la comunitat no havia passat comptes de la seva administració i havia comès un seguit d'irregularitats, sobretot alienant béns sense el consentiment de la comunitat. A més els canonges es queixen explícitament de l'alienació que va fer als ciutadans de Manresa dels llits de morts i que no deuria comptar amb l'aprovació de tots els canonges.

El bisbe estableix que el paborde hagi de passar anualment comptes de la seva administració davant el bisbe per tal d'evitar cap discòrdia dins la comunitat, a més determina que no hagi de donar comptes del període anterior. Sobre el tema de les alienacions estableix que havent revisat totes les escriptures d'alienació fetes pel paborde i documentades les que s'han fet sense el consentiment de la comunitat es revisaran alguns casos i en un altre cas s'haurà de recuperar el patrimoni alienat. Deixa però de banda la revisió de tots els establiments fets al camp de Vilanova, ja feia molt temps que s'hi van construir cases i això comportaria molts conflictes i plets. S'estableix que a partir d'aquest moment no es pugui fer cap establiment sense el consentiment de la comunitat i si el paborde ho fes seria sancionat. Pel que fa a la alienació dels llits de mort el bisbe estableix que no es pot fer enrera en aquest afer i que a partir d'aquest moment els llits que siguin necessaris siguin aportats a càrrec del paborde.

Cap al final del memorial de greuges acusen al paborde de recollir el blat provinent de les rendes a casa de parents seus, enlloc de fer-ho als orris que té la comunitat. Podria ser que el paborde hagués arrendat a familiars seus aquest blat quedant fora del control de la comunitat. El bisbe obliga al paborde a utilitzar els orris de la comunitat.

Serveis parroquials

El que distingeix als canonges dels monjos és que aquests poden exercir funcions pastorals. Com va establir la butlla del papa Gregori IX els canonges exercien directament el servei pastoral a l'església de Sant Martí i de Sant Miquel, on amb el temps s'hi van establir dos hebdomadaris, clergues que exercien les funcions parroquials en aquestes esglésies i que participaven també de les distribucions comunitàries.

L'església de Santa Maria era la el lloc on s'hi reunia la comunitat per celebrar l'ofici diví i les misses. El moment en que el poble podia participar de la litúrgia de la comunitat era en la missa matutinal. Per la resta de funcions parroquials, baptismes i enterraments al cementiri que estava situat entorn de l'església hi havia la capella de Sant Martí que era el lloc que assumia aquestes funcions. Pel que fa a l'església de Sant Miquel situada en un arrabal de la ciutat en la seva zona de creixement també exercia les funcions parroquials. En les ordinacions del 1304 els dos hebdomadaris reben la mateixa consideració que els altres canonges. Sabem que a partir del segle XIII es va crear algun benefici particular i que això va començar a cercar espais per poder construir nous altars per les noves fundacions.

Els canonges denuncien el mal estat dels edificis comunitaris que no permeten donar un bon servei a la comunitat i especialment als canonges malalts. Es demana explícitament que es facin reparacions al claustre, dormitori, letrinas i infermeria i es demana que es puguin cuidar dels malalts amb metges, medicaments i altres coses necessàries. El bisbe exhorta al paborde a fer el més aviat possible aquestes reparacions. L'augment de la població a la ciutat i la capacitat petita de l'església es van anar agreujant i a partir de finals del segle XIII el paborde va organitzar col·lectes de diners no solament entre els ciutadans de Manresa per construir un temple nou, sinó que va enviar als bisbats catalans, Mallorca i Elna per poder recollir almoines per sufragar aquestes despeses que havia de fer la comunitat.

El darrer document que hem recollit és l'acte de possessió del nou paborde Guillem de Palou feta pel notari Jaume d'Artés que a més de donar-nos la forma com entraven en possessió els pabordes ens descriu els diversos espais de la canònica manresana d'aquest període. Es un document que recrea l'espai, les paraules i els gestos d'una presa de possessió. L'església disposava d'un cor elevat i dins l'espai del claustre hi havia la casa del paborde que deu correspondre a l'actual sala gòtica.

ANNEX DOCUMENTAL

1

1194, novembre, 15, Roma

Breu del papa Celestí III, adreçat a la canònica regular de Santa Maria de Manresa, en que modifica el que el seu antecessor el papa Celestí II (1143-1144) va concedir i que permetia elegir com a rector de la comunitat una persona que no hi tingués relació amb aquesta, a partir d'ara s'estableix que el paborde ha de ser sempre un canonge regular de la comunitat.

[O]: Original desaparegut.

A*: ASM, Perg. XII-4. Còpia feta l'any 1197 per Rodlan, levita i notari públic de Manresa.

a: Editat: Eduardo TAMARO; *Monografia de la Seo de Manresa*, Manresa, Impremta de San José, 1884, apèndix 6, pp. 148-149

Celestinus episcopus servus servorum Dei, dilectis filiis conventui canonicorum regularium Minorisensis ecclesie, salutem et apostolicam benedictionem. Sicut antecessor noster papa Celestinus instituit, cum preficiendus est aliquis in rectorem ecclesie, primum est de ipso gremio ad hoc ydoneus requirendus; qui si forte inventus non fuerit, tunc alter de altera ecclesia eligatur, ne in aliena stipendia alter obrepat, et emeritis peregrini seu extranei preferantur, sed unusquisque habeat fructum sue milicie in ecclesia illa in qua suam transegit etatem. Quod circa vestris precibus inclinati, presenti pagina sine lesione, tamen aliene justicie prohibemus, nequis de aliena ecclesia in abbatem vel priorem vestrum preficiatur, quandiu in collegio vestre ecclesie ad hoc ydoneus inveniatur. Quod que secundum legem divinam non est arandum simul in bove et asino, id est, homines diverse professionis secundum expositionem Hispalensis concilii, cui beatus Ysidorus interfuit, simul sociandi non sunt, cum coherere et conjungi non possint quibus et studia sunt et vota diversa; presenti similiter auctoritate statuimus ut cum sitis canonici regulares, vobis nullus preficiatur, nisi vitam iam professus fuerit regularem. Decernimus igitur ut nulli omnino hominum liceat hanc paginam nostre constitutionis infringere vel ei ausu temerario contraire. Siquis autem hoc atemptare presumpserit indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum eius se noverit incursum.

Datum Rome apud Sanctum Petrum X^o VII^o kalendas december, pontificatus nostri anno quarto.

Rodlandus, levita, notarius publicus Minorise qui hoc transtulit III^o kalendas marcii cum litteris suprapositis in I^o linea et rasis et emendatis et suprapositis in VI^a in anno Dominici MC XC VII, die et anno quo supra sss.

2

1228, març, 22, Laterà

Breu del papa Gregori IX adreçat al prepòsit i convent de Santa Maria de Manresa en que confirma els béns que té la canònica i especialment les esglésies de Sant Miquel, Sant Martí de la ciutat de Manresa i la de Sant Iscle de Bages.

O*: ASM. Perg. XIII-33.

Gregorius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis preposito et conventui beate Marie Minorisensis ordinis Sancti Augustini, salutem et apostolicam benedictionem. Cum a nobis petitur quod iustum est et honestum tam vigor equitatis quam ordo exigit rationis ut id per sollicitudinem officii nostri ad debitum perducatur effectum. Ea propter dilecti in Domino filii vestris iustis postulationibus grato concurrentes, assensu personas vestras et locum in quo divino estis obsequio mancipati, cum omnibus bonis que in presentiarum irrevocabiliter possidetis aut in futurum iustis modis prestante Domino poteritis adipisci sub Beati Petri et nostra protectione suscipimus. Specialiter aut Sancti Michaelis et sancti Martini Minorisensis et Sancti Asiscli Vicensis diocesis ecclesias cum pertinentiis earundem quas canonicè proponitis vos adeptos, sicut eas iuste ac pacifice possidetis vobis et per vos ecclesie vestre auctoritate apostolica confirmamus et presentis scripti patrocinio communimus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre protectionis et confirmationis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum eius se noverit incursurum.

Datum Lateranum, XI kalendas aprilis, pontificatus nostri anno secundo.

3

1229, Vic

Espàreg de la Barca, arquebisbe de Tarragona, després d'haver realitzat visita a la canònica de Santa Maria de Manresa envia una carta al preposit i al seu convent amb unes ordinacions sobre la litúrgia i l'organització interna de la comunitat.

[O]: Perdut a l'arxiu de la Seu de Manresa.

a: Editat: PASQUAL, Jaume, *El antiguo obispado de Pallars*, apend. XV, pp 65-66

Sparagus, miseratione divina Tarraconensis archiepiscopus, dilectis filiis preposito et universo conventui ecclesie Minorise, salutem in Domino. Ad monasterium vestrum visitationis causa personaliter accedentes de statu ipsi ex debito nostri officii pastoralis tam in spiritualibus quam temporalibus, solícite inquirentes quedam ibidem invenimus que in utrisque correctionis et reformationis officio, super quorum reformatione ea duximus ordinanda, quae sub istis sunt capitulis annotata.

In primis siquidem statuimus et inviolabiliter a vobis praecipimus observari: Quod camerarius et alii qui inter vos officium obtinent dignitatis negotii curae, et solícitudinis sibi commissae ab ipso utiliter procuratis de redditibus, quos percipit nomine dignitatis seu administrationis suae annis singulis bis in anno praeposito et conventui computationem reddat plenariam pacifice et quiete, et si quid forte, deductis expensis legitimis superfuerit de proventibus dignitatis iuxta arbitrium et voluntatem prepositi et conventus in usus melius necessarios et utiles expendantur. Hoc idem simili statuendo praecipimus quod prepositus de proventibus suis computationem legitimam toti conventui reddat, saltem semel in anno, et si quid fortassis residuum fuerit, de assensu et voluntate ipsius conventus secundum Dominum et honestatem et salutare usus et necessarios expendatur pro ut provisioni totius conventus visum fuerit expedire. Ceterum quia quaelibet alia conventualis, suae Metropolitanae Ecclesie in piis et approbatis consuetudinibus debet vestigia salubriter imitari statuimus quod tribus diebus in septimana, die lunae, mercurii et veneris, post missam matutinalem populo, ut moris est celebratam a canonicis missa pro defunctis decantetur, circa tertiam missa majori iuxta consuetudinem Tarraconensis Ecclesiae singulis diebus ab universo conventu devote et solemniter celebrata, ut status ecclesiae vestrae, qui

in praemissis patiebatur defectum, mediante huiusmodi ordinatione, salubre Divinii Officii sentiat incrementum. Statuimus quoque et sub attestationi divini iudicii firmiter praecipimus observari ne quis canonicus de caetero denarios accipiat pro vestitu, sed de eadem camera de pannis eiusdem valoris et pretii competenter provideatur eisdem, ita quod vestitus inopia eis congrue sublevetur, pro ut decet canonicos regulares, et vestes vetustate reiectas camerarius recuperet, qui ipsis canonicis vestes quas oportuerit ministrabit; fragmenta vero sive residuum quod superaverit in mensa canonicis pauperibus erogetur, de quibus caritative reficiat secundum ipsius residui quantitatem. Denique quia canonici regulares in voti sui promissione abdicacionem proprii sunt professi, universis simplicibus canonicis, qui curam administrationis non adherent praecipiendo mandamus quod si proprietarii fuerint, praeposito suo proprium, quod damnabiliter possident, reddant et restituant alioquin post duos menses a susceptione praesentium noverint se suspensos. Haec autem universa et singula, sicut per seriem sunt expressa mandamus et districte praecipimus in virtute obedientiae et sub poena suspensionis in omnibus et per omnia inviolabiliter observari.

Datum apud Vicum, anno Domini M.CC.XXIX.

4

1264, juny, 7, Vic

Ordinacions establertes per Bernat de Mur, bisbe de Vic, sobre el funcionament de la canònica de Santa Maria de Manresa després de rebre la causa que enfrontava als canonges amb el paborde Bernat.

O*: ASM Pergami XIII- 10

Oferim la transcripció íntegra del text on hem intentat restituir quan era possible les parts del text que s'han perdut i podem deduir-ne el seu contingut entre claudàtors [..].

Pateat cunctis. Quod causa fuit mota coram domino Bernardo, Dei gratia Vicensis episcopo, inter canonicos monasterii Minorisensis agentes ex parte una, et Bernardo preposito eiusdem monasterii deffendentem ex altera. Petebant siquidem dicti canonici dictum prepositum compelli ad porciones carniarum salsarum porcinarum et vaccinarum integriter quas porciones diminuerat in tertia parte. Item petebant eundem prepositum compelli ipsis porcionibus integritatis ad emendum sive eis dandum

predictas porciones non de quibuslibet carnibus sed de competentibus et bene coctis eis ministrari. Item petebant unum pulmentum quod consueverant recipere die lune, die mercurii et die sabbati eis restitui. Item petebant illum pulmentum et alia que recipiebant in diebus ieiuniorum eis assignati et etiam diversimodo sicut fieri consuevit et hoc ideo quarum sunt quasi totaliter per ipsum diminuta. Item petebant ipsum compelli ad subprepositum recipiendum qui debat per ipsum eis necessaria distribuere. Item petebant ipsum compelli ad reddendam rationem de omnibus fructibus sive redditibus quos percipit et percipiet omni anno et etiam quos iam percepit a tempore sue promocionis [...] et hoc cum scriptura qua scripsit omnes expensas et recepta. Item petebant ipsum compelli ad reddendam ecclesiam indemnem de omnibus possessionibus et honoribus quos ipse alienaverat capitulo contradicente vel aliquo de capitulo vel ipso capitulo non consentiente videlicet, dando possessiones quas ecclesiam propriis sumptibus excolebat ad certas pensiones vel concedendo vel consentiendo que possessiones que dabant certam partem frumentium devolverantur ad certos censos vel pensiones. Item [petebant] ipsum compelli ad convertendos lectos quos habuit ratione sepulture a probis hominibus Minorise et etiam ad illos [quos] habuit a canonicis et aliis clericis de[functorum ..]ut valeant ad honorem ecclesie reperiri. Item petebant ipsum compelli ad convertendos omnes libros qui fuerunt [...] sacriste, videlicet Bernardus Galcerandi [...]. Item petebant ipsum compelli ad restituendam omnia bona que erant in sacristia tempore que ipse dictum [sacriste] spoliavit. Item petebant [ipsum compelli [...]] pro remedio anime sue. Item petebant ipsum compelli ad convertendum bladum in [...] domibus propinquorum suorum et que a modo non debet blada deponere estra orrea monasterii. Item petebant ipsum compelli ad reparandum [claustrum, dormitorium] latrinas et etiam infirmarium. Item petebant ipsum compelli ad providendum infirmis [...] in medicis, xerrupipos et aliis [...] necessariis. Item petebant compelli a turbacionem qua faciebat sacriste super rehedificando molendino quod fuit sacristie assignatum [...] lampadis. Item petebant eis assignari priorem qui haberet curam canonicorum per preposituram et sit redditus assignari. Item [petebant] dari infirmarium secundum modum pretaxatum. Cumque facta responsione super premissis a dicto preposito et super negociis ad eodem preposito factis, testes produci et atestaciones publicate et quedam instrumenta hinc inde producta.

Nos Bernardus, Dei gratia Vicensis episcopus, attendentes que servos Dei non oportet litigare et que ex tractatu istius cause possit

magnum incomodum dicto monasterio tam in spiritualibus quam in temporalibus provenire volentis dicti monasterii indemnitati providere super premissis et super quibus dicta aliis de consensu capituli vestre ad honorem Dei ordinationem duximus faciendam pro ut inferius continetur. Primo super integratione carniū salsarum, vaccinarum et porcinarum, dicimus et mandamus quo die que conventus Minorise comedet carnes vacinas prepositus det tot (sic) denarios in carniū vaccinis quod daturus esset in carniū salsis et arietinis, illud idem faciat die quod conventus comedet porcinas carnes. Dicimus tamen que porcio cuiuslibet canonici carniū salsarum valeat ii denarios barchinonensis. Dicimus etiam que prepositus det canonicis carnes competentes, bene coctas et preparatas. In precipuis vero festivitibus et duobus diebus dominicis carneprivi adventus et quadragesime recipiant canonici suas porciones pro ut actenus consueverunt. Item dicimus et ordinamus quod racione illius pulmenti quod dicti canonici petebant eis restitui die lune, die mercurii et die sabbati prepositus donet eis in duobus diebus predictis fabas et tertia vero die cicera. Et de dictis pulmentis et aliis que recipient in diebus ieiuniorum det prepositus eiusdem canonicis competentes porciones. Item dicimus et ordinamus quod prepositus provideat canonicis infirmantibus honeste et competenter secundum Deum et regulam beati Agustini et cum predictus prepositus teneatur ad predictam nolumus de subpreposito et infirmario ad presens monasterium honerare. Priorem vero claustralem habeant si voluerint, prepositus tamen non teneatur ei redditus assignare. Item dicimus et ordinamus quod prepositus reddat computum conventui de ceteris, de receptis et expensis, semel in anno coram nobis vel successoribus nostris, ne inter ipsos possit de computo discordia exhonerare. Ad computum vero transacti tempo propter difficultatem que inde posset contingere nolumus cogere prepositum memoratum. Super capitulo vero alienacionum dicimus et ordinamus quod prepositus agat de consensu conventus contra illum qui possidet: campum que stabilivit Andreas Galcerandi contra possidentem dictum campum ad partem illam expletorum quam ibi recepiebat ecclesia Minorise cum dictus prepositus non stabiliverit partem suam dictorum expletorum pro ut aparet per formam instrumenti inde confecti. Computet <tamen> dictus prepositus in sua parte expletorum III solidos et IIII denarios quos de dicto campo facit ei Andreas Galcerandi predictus. Dicimus etiam et ordinamus que agat prepositus cum consensu conventus ad recuperandum campum de Berengariis contra detentorem. Stabilimenta vero domorum facta in campo de Villanova in quibus sunt constructa post ea domus et alia stabilimenta de quibus est actum cum

non inveniamus in ipsis stabilimentis ecclesiam esse lesam et in aliquibus ipsorum stabilimentorum subscripserint aliqui de canonicis, pro bono pacis, non cogimus prepositum revocare. Statuimus tamen et ordinamus et inviolabiter observari mandamus quod prepositus a modo non stabiliat neque faciat alienaciones aliquas sine consensu conventus neque iuris ordine preter missos quod si fecerit ipsa stabilimenta et alienaciones tamquam contra ius factas irritas decernimus et inanes, et nichilominus ipsum inde prepositum contra qui puniremus. Super reddicionem lectorum actenus perceptorum, dicimus que dictus prepositus reddat si quos hec ad usus et servicium domus. Super consueveritis et super illis quo non hoc, pro bono pacis, ipsum relinquimus consciencie sue. Dicimus etiam et ordinamus que dictus prepositus restituat ecclesie Minorise omnes illos libros qui fuerunt Bernardi Galcerandi sacriste condam, quos idem prepositus confessus est se habuisse videlicet: Digestum vetus, codicem apparatus pro parte institutam et decretales sine aparatu, et Sumam magistri Iohannis et fratris Raymundi et usaticos Barchinonensis et quiddam breviarium. Qui quidem libri ad proprietatem et tesaurum dicte ecclesie [Minorise vel] per aliis bonis que fuerunt dicte sacriste qui proponeretur ipsum prepositum habuisse non cogimus ipsam eadem bona restituere cum constiterit magnam debitam dicte sacriste nomine persolutus. [Dicimus etiam] et ordinamus quod prepositus conveniat in utilitatem sacristie ecclesie Minorise vel in utilitatem ipsius ecclesie de consensu conventus que idem prepositus habuit et recepit [.....] de bonis que erant in dicta sacristia tempore quo removit dictum sacristam de sacristia. Super capitulo den Biffoga super demus ad presens donec pleniorum de [...] eo. Item dicimus et ordinamus que prepositus non congreget bladum monasterii extra monasterium sed teneat et congreget ipsum totum in monasterio. Item [dicimus et ordinamus] dicto preposito quod repararet clastrum, dormitorium latrinas et domos infirmarie et non fecerit. Dicimus et mandamus qui firmis [...] ad instans festum Sancti Andree reparet et aptet omnia supradicta. Item super capitulum molendini quod fuit [Bernardo Galceran]do damus lampadam super sedemus ad presens. Et quorum ex suscepti cura regiminis circa animarum salutem nos debemus vigiles reddere et intendere. [Dicimus et ordina]mus firmiter, tam preposito quam canonicis universis, quod talem se gerant et habeant circa observancias regulares et sue regule honestatem quod ad suarum animarum sa[lutem et de] aliis etiam bonum transeat in exemplum, et quod non oporteat nos a modo pro observandis huiusmodi aliqua infligere eis penam.

Facta est hoc ordinacio VIII^o idus iu[nii], anno Domini M^o CC^o LX^o quarto.

Sig+num Bernardus, Dei gratia Vicencis episcopus *

Presentibus Raimundus de Angularia, vicencis sacrista. Peyrono. Raimundus de Valleferti. Petrus de Pausa et Petrus de Sancto Ypolito ac Petrus de Torrentibus canonicis Vicencis. Magistro Iohanne de Clusa. Petrus de Sala, clerico Vicencis necnon preposito Minorise predicto camarario Bernardus Galcerandi, Bonifilio et Petrus de Ulzinellis canonicis dicte ecclesie Minorise et Bernardus de Artes et Francischo de Ulzinellis civibus Minorise necnon et pluribus aliis clericis et laycis. Et ut presens ordinacio mayorem obtineat firmitatem in ipsa manu propria subscribentes eandem nostri sigilli muniminus fecimus roborari.

5

1304, juliol, 3, Manresa

Dalmau Solà paborde de Manresa fa unes ordinacions en les quals augmenta les porcions de menjar donades als canonges i als dos hebdomadaris de Santa Maria de Manresa alhora que institueix un aniversari per després de la seva mort.

ASM. Llibre del Paborde I (1292-1310) ff.53v-54v

Noverint universi. Quod cum nos Dalmacius, Dei gratia Minorisensis prepositus, attendentes que canonice porcio in multis defectuosa existit et specialiter in pane, in piscibus in diebus veneris et in aliis diebus ieiuniorum; attendentes etiam que redditus nostre prepositure ex industria nostra, adiuvente Deo, sunt in tantum auumentari que sine lesione et dampno nostre prepositure possumus dictam canonice porcionem in suis defectibus suplere, cum semper bona agere et meliora prospicere debeamus. Ideo etiam devoti et benemeriti conventus nostri ad hoc precibus inclinati digni duximus predictam canonice porcionem in melius auumentare habito igitur in comuni diligenti tractatu inter nos et consilio super predictis et aliis in quibus nobis visum extitit ipsam porcionem et [... con]corditer duximus et ordinamus.

Nos Dalmacius, Dei gratia Minorisensis prepositus, cum [univer]sa voluntate tocius conventus nostri in simul in capitulo congregati infrascriptam facimus ord[in]acionem qua nos et totus ipse conventus volumus et etiam ordinamus ipsam esse perpetuam et omni firmitate

perpetuo esse constantem omni tempore. Ordinamus in quam in qualibet die omni tempore et in perpetuum quilibet canonicus noster et duo ebdomendarii nostri ex nunc recipiant unam libram et dimidiam panis cum tantum consueveret recipere, libram et quartonem que libra debet ponderare de pane cocto XXVI uncias de march. Item ordinamus que quodlibet die veneris omni tempore quilibet canonicus et duo ebdomedarii ex nunc in perpetuum recipiant denariatam pisciam vel ovorum omni tempus cum nichil nisi paucis diebus recipere consueverit. Item ordinamus que per totum adventum Domini etiam per totam quadragesimam, quolibet die lune et quolibet die mercurii, die veneris et die sabbati et quolibet die quatuor temporum mensis september quilibet canonicus et duo ebdomedarii ex nunc in perpetuum recipiant denariatam piscum cum nichil in hiis diebus recipere consueverint, hoc salvo que si festum occurrerit in aliquo dierum predictorum que recipiant servicium que est consuetum et non amplius. Item ordinamus que tam omnibus vigiliis sanctorum per totum annum que in ecclesia ieiunari mandantur et in IIII^o vigiliis beate Marie in perpetuum quilibet canonicus et duo ebdomendarii ex nunc in quolibet die predictorum recipiant duas denariatas piscium cum in aliqua vigilia exceptis paucis nichil consueverint recipere. Item ordinamus que in festivitibus circumcisionis, apparicionis, asensionis Domini, sancti Iohannis Babbiste, sancti Petri, sancti Laurencii, sancti Agustini et in dominica in qua fit festum Trinitatis et in die innocentum et in festivitibus purificationis beate Marie nisi infra septuagesimam venerit, et annunciacionis, assumpcionis et nativitatis beate Marie quilibet canonicus et duo ebdomendarii ex nunc in qualibet dictorum festivitatum et recipiant ultra id quod recipere consueverit duas denariatas carniū inveturu. Et si contingeret que aliqua dictarum festivitatum occurrerent in die veneris vel die sabbati dentur cuilibet canonico et duobus ebdomedarii duo denarii predicto inveturu. Item ordinamus que in festivitatem santce Marie Magdalane canonici et ebdomendarii recipiant ex nunc canonica carniū anecinarii cum carniū salsis sicut consuetum est eis dari diebus quibus carnes recipiant duas denariatas carniū invetura. Volumus etiam et ordinamus que nullus infirmus vel etiam aliquis existens in scolis vel aliis, nisi ecclesia residenciam facint recipiat aliquid de predictis nec etiam aliquis presens in aventu nisi voluerit ieiunare. Sed circa infirmos et in studio seu aliis ibidem comorantes illud observetur que extitit actenus observare consuetudinem, gratie et benefici antedicti, gratis a nobis nostro conventui collati [...]. naturale ipse devotus conventus nobis reddere sit astrictus.

Ideo salutis nostre anime prospicere cupientes rogamus et exortamus presentem conventum nostrum et qui pro tempore fuerit ac etiam volumus statuimus et perpetuo ordinamus que prelibatus conventus teneatur semper per annuatim in die obitus nostri anniversarium facere et orare ad Dominum in remedium anime nostre ita que canonicus: itaque quilibet canonicus qui sacerdos est vel fuerit, die illa ac etiam ebdomedarii teneantur die predicta missam celebrari pro anima nostra alii etiam canonici qui in sacerdocio non fuerint constituti exorent pro nobis, pro ut in anniversariis aliorum orare consueverunt. Intendentes super hoc eorum consciencias honerare statuentes nichilominus et ordinantes que die predicta obitus nostri canonici omnes et ebdomendarii conventuali missa per prepositum qui pro eorum solempniter fuit celebrata teneantur exire processionaliter super sepulcrum nostrum pro ut in anniversariis aliorum est fieri consuetum ad hoc versavice nos conventus iam dictis attendentes que in officiis caritatis primo loco illis teneamur abnoxiri a quibus beneficium cognoscimus recipere, Deo concedentes vobis dicto domino preposito omnia supradicta et ascenciens vobis in predictis promittimus per nos et omnes successores nostros vobis dicto domino preposito et domino Deo nostro omnia predicta in salutem vestre anime ordinata, statuta attendere in perpetuum et complere pro ut per vos et nos superius sunt statuta hanc itaque ordinacionem facimus per nos et omnes successores nostros quam volumus omni tempore et in perpetuum valituram ut predicta ordinacio sit firmior et validior habeatur nos tam prepositus predictus quam etiam conventus ipsam nostri subscripcionem duximus roborandam.

Testes G. Bartholomei prebiter et Bonanatus de Gradu. Et sicut duo et dentur dicto preposito.

6

1310, agost, 7, Manresa

Acta de possessió del canonge Guillem de Palau com a paborde de Santa Maria de Manresa, després del ser nomenament pel bisbe de Vic Berenguer Saguàrdia. El bisbe no va acceptar el candidat proposat per la comunitat l'infermer Guillem de Moranta per no considerar-lo digne.

ASM. Llibre del Paborde I (1292-1310) ff.97v-99

Noverint universi, quod die veneris que legitur septimo idus augusti, in hora scilicet paulo post ortum solis, in qua hora celebrabatur missa

matutinalis seu popularis in ecclesia beate Marie de Minorisa anno Domini millesimo trecentesimo decimo. Venerabiles et discreti viri Berengarius Alamandi et Poncius de Lagostera, Vicensis canonici, Ferrarius de Turribus iurisperitus et Berengarius de Manganello, precentor dicte ecclesie Minorise, executores ad infrascripta deputati a reverendo in Christo patre ac domino Berengario, Dei gratia Vicensisi episcopo, cum littera sua papirea patente et in dorso sigillata sigillo suo cereo assueto, cuius datum est apud Vicum, octavo idus augusti anno predicto.

Existentes ante altare beate Marie dicte ecclesie populo civitatis Minorise qui convenerant ibi ad audiendam missam in dicta ecclesia congregato, tradiderunt michi notario infrascripto litteram predictam de qua superius mentis habetur, que litteram mandaverunt per me eundem notario ibidem publice legi presente ibidem dicto populo qui ibi convenerat pro audienda missa et presentibus etiam multos clericos dicte civitatis cuius quidem littere tenor talis est:

Berengarius, misericordia Dei Vicensis episcopus, venerabilis in Christo dilectis Berengario Alamanni et Poncio de Lagostera, Vicensis canonicis, Ferrario de Turribus, iurisperito, et Berengario de Manganello, precentori ecclesie et monasterii Minorise, salutem et dilectionem. Cum ius providendi ipsi monasterio Minorise vaccanti pastore per mortem venerabilis Dalmacii quondam eiusdem monasterii prepositi, pro eo que ipsius monasterii canonici Guillelmum de Moranta, infirmorum eiusdem monasterii, indignum in sepedicte monasterii prepositum elegerunt, scienter ad nos de iure sit legitimum devolutum. Nosque de venerabili Guillelmo de Palacio, eiusdem monasterio priore, tamquam de persona ydonea et discreta eidem monasterii providimus de preposito et pastore cum eiusdem prepositure iuribus et pertinenciis universis, ipsamque investimus de eadem cum suis iuribus et pertinenciis universis precensialiter per directum nostrum ac in eadem preposituram eidem comiserimus curam et regimine animarum vobis et unicuique vestrum dictum et mandatum quantum ad predictum monasterium personaliter accedentes, vos vel duo aut alter vestrum sive alter, dictum Guillelmum de Palacio in possessionem ipsius monasterii et universorum ad ipsum spectantium iurium inducatis et defendatis inductum sibi faciat et mandetis de universis iuribus et fructibus dicte prepositure, integre respondere contradictores et rebelles auctoritate nostra per censuram ecclesiasticam competendo canonici, vero alii de dicto monasterio ex parte vestri mandetis ut eidem obediant tanquam eiusdem monasterio

preposito et pastori. Parrochianis etiam eiusdem ecclesie ex parte nostra iniungatis ut eidem similiter obediant in hiis que pro salute animarum suarum eis duxerint iniungenda ad premissa vero si necesse fuerit secularis braciis auxilium in vocetis. Datum Vici, VIII^o idus augusti anno Domini millesimo trecentesimo decimo.

Qua quidem littera per me dictum notario lecta dicti venerabiles executores rogaverunt et requisiverunt, et rogando et requirendo mandaverunt tam clericis quam proceribus Minorise ibi tunc existentibus, quam etiam aliis de populo dicte civitatis qui ibi erant, pro cetero habeant pro preposito dicte ecclesie Minorise venerabilem Guillelmum de Palacio predictum qui ibi presens erat, et que sibi responderent, satisfacerent et obeirent in hiis in quibus preposito dicte ecclesie respondere, satisfacere et obeire tenebantur et consueverunt quoniam ipsi executores sit ibi existentes ipsum Guillelmum de Palacio de presenti inducebant in corporalem et vacuum possessionem vel quasi dicte ecclesie et prepositure eiusdem et omnium iurium ad ipsam preposituram spectantium et spectare debentium quoquomodo. Ad que aliqui etiam de clericis qui ibi erant et respondentes dixerunt que in provisionem quam dictus dominus episcopus fecerat de ipsa prepositura Guillelmo de Palacio predicto gratam habebant plurimum et acceptam tamquam factam de persona idonea, honesta et discreta, et que deinde responderent, satisfacerent et obedirent eidem pro ut prepositum eiusdem ecclesie respondere, satisfacere et obeire consueverunt.

Ad eunde vero absque aliquo intervallo, predictus venerabiles executores recedentes de loco predicto qui est ante altare beste Marie, simul cum dicto Guillelmo de Palacio et testibus infrascriptis, ascenderunt ad corum dicte ecclesie et possuerunt dictum venerabilem Guillelmo de Palacio in stallo seu katedra dicti cori in qua prepositus dicte ecclesie sedere et stare consuevit in dicto coro. Deinde etiam dicti venerabiles executores inde recedentes simul cum dicto Guillelmo de Palacio et testibus infrascriptis iuverunt ad monasterium sive hospicium dicte prepositure, et introducentes ipsum monasterium intra-verunt in cameram prepositi Minorisensis et sit existens in dicta camera tradiderunt sibi claves dicti monasterii et possessionem vel quasi ipsius monasterii et camere. Dicentes etiam: *Nos auctoritate dicti domini episcopi et ex potestate vobis et unicuique nostrum ab eo in hanc parte commissa ponimus et inducimus vos in possessionem vel quasi prepositure Minorise et ecclesie et monasterii eiusdem et omnium etiam iurum ad ipsam preposituram spectantium.*

Quam quidem possessionem vel quasi dictus venerabilis Guillelmus de Palacio acceptavit et intravit. Et tam ipse venerabilis Guillelmus de Palacio quam executores predictae mandaverunt michi notario infrascripto qui omnibus et singulis supradictis presencialiter interfui ut de premissis publicum sibi facere instrumentum. Quibus etiam sit actis et ordinatis predicti executores mandaverunt Bernardo de Cura, presbitero, qui ibi presens erat, et cum dictus venerabilis Guillelmo de Palacio me dicto notario presente ad hoc locum suum comiserat que reciperet possessionem corporalem hostiorum sive portarum exteriororum dicte ecclesie et monasterii. Quo mandato recepto dictus Bernardus de Cura, nomine quo supra simulacrum testibus infrascriptis ad hoc etiam specialiter vocatis et rogatis, accessit ad hostium exterius dicti monasterii. Deinde intravit dictam ecclesiam et accessit ad hostia exteriora dicte ecclesie et claudendo et apriendo ianvas dictorum hostiorum dicte ecclesie et monasterii dixit que ipse ex dicto mandato a dictis executoribus sibi facto in nomine dicti venerabilis Guillelmi de Palacio a quo in hiis ut predictum locum habebat, acceptabat possessionem dicte ecclesie et monasterii, que etiam dictus Bernardus de Cura incontinenti mandavit michi dicto notario ut predicta quatenus de facto possessuerunt in presenti ponerem instrumento.

Postque etiam in continenti absque aliquo intervallo, ego dictus notarius rediens ad dictam cameram prepositi Minorise simul cum dictus Bernardus de Cura et testibus infrascriptis qui vocati et rogati ad omnia et singula supradicta interfuerant, invenimus in dicta camera executores predictos etiam alios tam clericos quam laicos. Et ipsis venerabiles executores ita cetero mandaverunt et facierunt per me eundem notario publice ibi legi litteram dominum episcopi supradictam. Qua lecta in continenti mandaverunt ex parte domini episcopi et auctoritate et potestate eis et unicuique eorum et a hac parte comissa supradicti videlicet, Berengarium Alamani, Poncius de Lagostera et Ferrarius de Turribus et preceptor predicti venerabilibus Petro de Salellis et Nicholao de Solano canonicis ac Petro Caçardi et Petro Ceguerii ebdomedariis dicte ecclesie Minorise qui ibi presentes erant, que impenderent et prestarent dicto venerabili Guillelmo de Palacio canonicam obedienciam et debitam reverenciam et ipsum deinde pro preposito dicte ecclesie eique parerent et obeirent in omnibus tamquam eorum prepositi et pastori. Quo mandato audito et recepto supranominati preceptor Petrus de Salellis et Nicholaus de Solano canonici, ac Petrus Caçardi et Petrus Ceguerii ebdomedarii minorisensis in continenti flexis genibus et cum humilitate

qui decuit tamquam filii obediencie unusquisque, videlicet eorum per se fecerunt et prestiterunt dicto venerabili Guillelmo de Palacio canonicam obedienciam et reverenciam debitam oris, videlicet manum osculamine tamquam eorum preposito et pastori. Quibus omnibus et singulis sit actis et ordinatis quod ut superius laciis et clarius exprimuntur cum dicti venerabiles executores quam etiam dictus venerabilibus Guillelmus de Palacio munc prepositus ecclesie supradicte mandaverunt. Inde per michi notarium infrascriptum publicum sibi fieri instrumentum

Romius Umberti, Bernardus de Rochafort, Jacobus de Colello et Guillelmus de Sala presbiteri. Petrus de Rocha, Jacobus de Solano, Jacobus Boveti, Romius de Casanova, Jacobus de Ulzinellis, Berengarius de Area iurisperitus, cives Minorise.